

Overzicht van pijlen en symbolen

 Rechte beweging: de pijl geeft de richting aan en de grootte van de beweging.

 Boogbeweging: de pijl geeft de richting aan en de grootte van de beweging.

 De beweging wordt een of meerdere keren herhaald.

 De beweging gaat één keer heen en weer en eindigt bij het beginpunt.

 De beweging wordt in beide richtingen herhaald, dus: heen en weer of op en neer.

  Cirkelbeweging: de pijl geeft de richting en de grootte van de beweging aan.

  De cirkelbeweging wordt een of meerdere keren herhaald.

    De handen bewegen simultaan: gelijktijdig in dezelfde richting.

  De handen bewegen in tegengestelde richting.

    De handen bewegen alternerend: als de ene hand boven/links/voor is, is de andere beneden/rechts/achter.

 Abrupt einde van de beweging, waarbij de hand even in de eindpositie blijft.

 Eén of beide handen maken één keer contact met hoofd, lichaam of met elkaar.

 Eén of beide handen tikken meerdere keren tegen hoofd, lichaam of tegen elkaar.

 Alle vingers wiebelen.

 Twee vingers wiebelen.

 Eén vinger wiebelt.

 Deel 1 en deel 2 van het gebaar.

 Wrijfbeweging tussen duim en vinger(s).

 Krachtige wrijfbeweging tussen duim en vinger(s).

 Eén of beide handen sluiten herhaaldelijk.

 Eén of beide handen sluiten één keer.

Algemeen... De drie puntjes aan het eind van een glos geven aan dat het om een synoniem gaat.

Handvormen

duim neutraal of uitgestoken

duim tegenover vingers - open

duim tegenover vingers - dicht

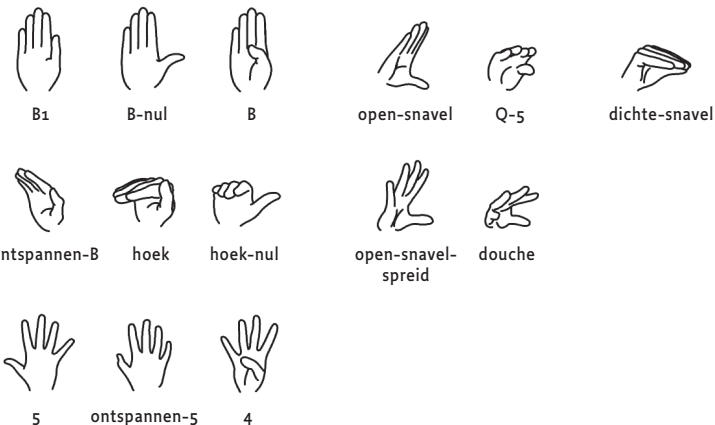
Groep 1
VUIST

A

S

AS

E

Groep 2
ALLE
VINGERS
gestrekt

B1

B-nul

B

open-snavel

Q-5

dichte-snavel

ontspannen-B

hoek

hoek-nul

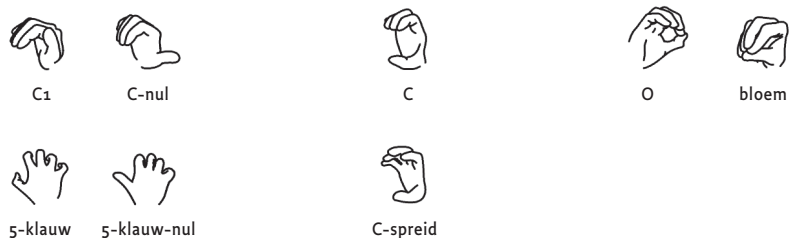
open-snavel-
spreid

douche

5

ontspannen-5

4

Groep 3
ALLE
VINGERS
gebogen

C1

C-nul

C

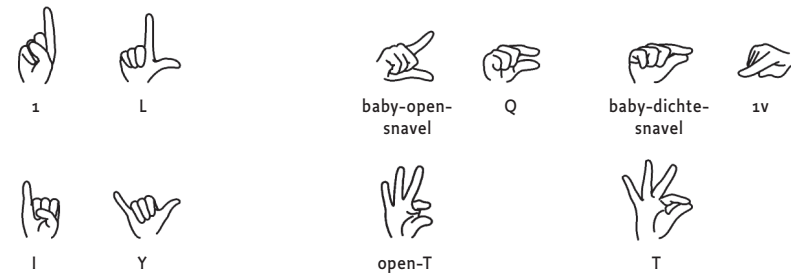
O

bloem

5-klauw

5-klauw-nul

C-spreid

Groep 4
EEN
VINGER
gestrekt

1

L

baby-open-
snavel

Q

baby-dichte-
snavel

1v

I

Y

open-T

T

	duim neutraal of uitgestoken			duim tegenover vingers - open		duim tegenover vingers - dicht	
Groep 5 EEN VINGER gebogen							
	X2	X2-nul	geld	baby-C	5Mx-open	baby-O	T-nul
							
	5M	5R			F	5Mx	
							
					5Rx		
Groep 6 TWEE VINGERS gestrekt							
	U	U-nul	N	baby-open-snavel-twee	Q2	baby-dichte-snavel-twee	
							
	V	W		douche-twee		K	
							
	hoortje	R					
Groep 7 TWEE VINGERS gebogen							
	U-klaau	V-klaau		baby-C-twee	W-klaau	baby-O-twee	
Groep 8 DRIE VINGERS							
	M	3	9			D	P

Orale componenten

bolle wangen

bolle wangen, lucht uit

dicht, rond, lucht uit

wangen in

open, tong slap, lucht uit

open, tong slap, lucht in

open, tong slap

open, gestrekt

open, gestrekt, lucht in

open, gestrekt, lucht uit

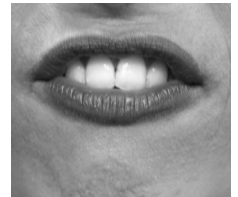
kaak omlaag

open, rond, naar voren, lucht in

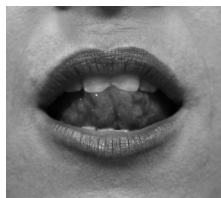
shh

fff

boventanden op onderlip

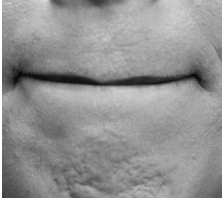
LL

tongpunt

lippen gesloten

mmm

dicht, gestrekt

dicht, gestrekt-omlaag

dicht, gestrekt-omhoog

dicht, naar voren

dicht, rond, naar voren

pff

prr

pm

bam

boem

pies

pl

Gebruiksaanwijzing

BANK geldbank

Het gebaar is een samenstelling. Eerst wordt het gebaar **GELD** ① gemaakt en dan **BEDRIJF** ②. Het eerste deel wordt gemaakt met een 'geldhand', waarbij de duim over de wijsvinger wrijft Ψ . De hand beweegt verder niet. Het tweede wordt gemaakt met twee *C-spreidhanden*. In de beginpositie raken de vingers elkaar $\times$, waarna de handen kort naar buiten gaan in een rechte beweging. De beweging stopt abrupt en de handen blijven nog even in de eindpositie $\parallel$.

BOERIN

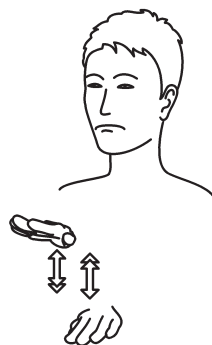
Het gebaar wordt met één *A-hand* gemaakt. De onderarm maakt een korte, herhaalde draai-beweging. Hierdoor draait de duim steeds in een boogje omhoog. Bij deze beweging maakt de duim herhaald contact links op het boven-lichaam $\times$. De eindhand is vet gedrukt.

BESPREKING / BESPREKEN met meer personen

Het gebaar wordt met twee *open-snavelhanden* gemaakt. De handen bewegen op twee manieren. Ze openen en sluiten zich herhaaldelijk $\times$. Tegelijkertijd bewegen de handen door de ruimte in een alternerende cirkelbeweging. Als de linkerhand voor is, is de rechterhand achter. De richting van de beweging is gelijk, de handen volgen elkaar. De orale component is 'pff'.

MISSCHIEN...

Het gebaar wordt met twee *B1-handen* gemaakt. De palmen zijn naar beneden gericht en de vingers naar voren. De handen bewegen alternerend op en neer: als de linkerhand onder is, is de rechterhand boven. De orale component is 'dicht, gestrekt-omlaag'.

In alle illustraties is uitgegaan van een rechtshandige gebaarder. Eenhandige gebaren worden met de rechterhand gemaakt. Bij tweehandige gebaren is de rechterhand de actieve hand.

Verantwoording

Selectie van het materiaal

De eerste editie van het *Van Dale Basiswoordenboek Nederlandse Gebarentaal* (NGT) telt ruim 3000 lemma's, inclusief topografische naamgebaren en telgebaren.

Het woordenboek is bedoeld voor volwassen taalgebruikers: de dove en horende NGT-gebruiker.

Alle gebaren zijn standaardgebaren uit de Nederlandse Gebarentaal. De gebaren zijn afkomstig uit de nationale lexicondatabase GIDS van het Nederlands Gebarentaalcentrum die 15.000 gebarenfilms bevat. Hiervan zijn ruim 10.000 standaardgebaren uitgegeven op diverse gebarenwoordenboek-dvd-roms.

Leidraad bij de keuze van de begrippen zijn de volgende overwegingen geweest:

- gebaren die voorkomen in de modules NGT voor Algemeen Belangstellenden van het Nederlands Gebarentaalcentrum;
- begrippen die voorkomen in het *Van Dale Pocketwoordenboek Nederlands als tweede taal*;
- begrippen die voorkomen in het *Van Dale Basiswoordenboek Nederlands*;
- frequentiewoordenlijsten van het Nederlands;
- gebaren die niet in een woord te vertalen zijn en typerend zijn voor NGT;
- de illustratie van het gebaar moet mogelijk zijn; het tekenprogramma heeft beperkingen waardoor enkele gebaren met complexe bewegingen of non-manuele kenmerken niet goed getekend kunnen worden.

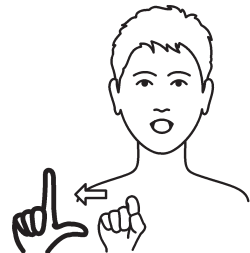
Weergave van de gebaren in het woordenboek

Bij elk lemma staan een illustratie van het gebaar en een voorbeeldzin die duidelijk maakt in welke context het gebaar gebruikt wordt. Extra informatie over de betekenis van een gebaar staat cursief gedrukt. Bijvoorbeeld in AANDOEN schakelaar. Daarnaast kan er ook grammaticale informatie gegeven worden.

Een lemma is geschreven in hoofdletters om aan te geven dat het hier niet gaat om een Nederlands trefwoord, maar om een *glos*. Een *glos* is een *mogelijke* vertaling van het gebaar in het Nederlands en niet de *enige* vertaling; het is de vertaling die het meest aansluit bij de betekenis van het gebaar. Het gebruik van glossen heeft te maken met het feit dat gebarentalen geen schriftelijke vorm kennen. Wel bestaan er verschillende notatiesystemen om gebaren te beschrijven, zoals het in Nederland gebruikte KOMVA-notatiesysteem.

Een voorbeeld van een gebaar in KOMVA-notatie is: $\emptyset b0 \updownarrow \updownarrow \rightarrow L$

Deze notatie beschrijft het gebaar met de *glos* TAAL, waarvan de illustratie hieronder is afgebeeld: de plaats waar het gebaar gemaakt wordt, is de neutrale ruimte voor het lichaam, de begin-handvorm is de baby-O-hand, de oriëntatie van handpalm is van het lichaam af, de vingers wijzen omhoog, de beweging van het gebaar is naar rechts en de eind-handvorm is de L-hand. Een notatie beschrijft de vorm van het gebaar en wordt gebruikt voor wetenschappelijke doeleinden en door docenten en tolken.

Om dit woordenboek toegankelijk te maken voor een breed publiek hebben we ervoor gekozen om glossen en geen notatiesysteem te gebruiken, hoewel we ons van de nadelen van het gebruik van glossen bewust zijn. Het zou er bijvoorbeeld toe kunnen leiden dat de gebruiker denkt dat er een een-op-eenrelatie is tussen het Nederlands en de Nederlandse Gebarentaal en dat is niet zo. Met een glos gebruiken we het geschreven Nederlands om een *mogelijke* vertaling van het gebaar weer te geven. Als we het bijvoorbeeld hebben over het gebaar voor 'afwezig zijn', 'iets niet bij zich hebben' of 'ergens niet zijn' gebruiken we de glos AFWEZIG.

Een glos kan verschillende vormen hebben:

- een woord in hoofdletters: EEKHOORN;
- een woord in hoofdletters gevolgd door een woord in kleine letters: LICHT gewicht. Dit betekent dat dit gebaar alleen gebruikt wordt in de betekenis 'niet zwaar' en niet in de betekenis van 'niet donker';
- twee woorden in hoofdletters: SOLLICITEREN / SOLLICITATIE. Dit betekent dat er in het gebaar geen onderscheid is tussen het werkwoord en het zelfstandig naamwoord;
- een woord in hoofdletters gevolgd door drie puntjes: SPIERPIJN... Dit betekent dat dit gebaar een synoniem heeft;
- twee of meer woorden met een liggend streepje ertussen: STEIL-HAAR en STEL-JE-VOOR. Dit betekent dat begrippen waar één gebaar voor is, in het Nederlands niet in één woord kunnen worden uitgedrukt;
- een woord in hoofdletters gevolgd door een cijfer: HOOG 1 en HOOG 2. Dit betekent dat er betekenisverschil is.

Illustraties

De illustraties in dit boek zijn gemaakt binnen het Nederlands Gebarent centrum door een team van dove en horende mensen. De illustraties zijn gemaakt met behulp van het computerprogramma Salute. Het basisprogramma hiervan is door Handicom te Harderwijk ontwikkeld in het samenwerkingsproject 'Lees en Tekenen' van het Nederlands Gebarent centrum en Viataal (nu onderdeel van Koninklijke Kentalis) in 2006-2007. Vervolgens is het programma herzien en zijn de handvormen en de pijlen verbeterd en gewijzigd. De vormgevers van dit woordenboek, Studio Tint, hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van het gezicht.

Er is gekozen voor een abstracte weergave van de gebaren in tegenstelling tot illustraties in andere gebarenwoordenboeken van het Nederlands Gebarent centrum. De reden hiervoor is dat de illustraties kleiner kunnen zijn waardoor het mogelijk is om ruim 3000 gebaren in boekvorm op te nemen. Daarnaast bleek uit onderzoek dat volwassen gebarentaalgebruikers de voorkeur geven aan deze illustraties omdat ze een neutrale uitstraling hebben.

Het maken van een gebaar op basis van een tekening is vrijwel onmogelijk voor mensen die de gebaren niet al eerder hebben gezien of kennen. Beweging en non-manuele kenmerken zijn essentieel voor de juiste uitvoering van gebaren en zijn maar zeer ten dele weer te geven in een illustratie. De gebruiker van dit woordenboek wordt dan ook aangeraden de films die horen bij de gebaren te bekijken op www.gebarentcentrum.nl of www.vandalegebaren.nl. De illustraties dienen als geheugensteun als men het gebaar gezien heeft.

Op pagina 7 zijn alle pijlen en symbolen afgebeeld die gebruikt zijn om de beweging weer te geven en op pagina 8 en 9 is het overzicht van alle gebruikte handvormen te vinden.

Grammaticale informatie

Bij een gebaar kan grammaticale informatie staan over de volgende onderwerpen:

- **SYNONIEM**

Dit betekent dat er voor het begrip meerdere gebaren bestaan die dezelfde betekenis hebben.

- **SAMENSTELLING**

Het is een samengesteld gebaar. De gebaren waaruit deze samenstelling bestaat, worden vermeld. Wanneer een deel van de samenstelling bestaat uit een classifier of een contourgebaar, dan is dat aangegeven met CL.

- **LOCATIEF / DIRECTIONEEL**

Het gebaar is een congruerend werkwoord en kan of directioneel of locatief gebruikt worden. Ook andere gebaren die bijvoorbeeld als zelfstandig of bijvoeglijk naamwoord gebruikt worden, kunnen locatief gebruikt worden. Bij samengestelde gebaren is niet aangegeven of het locatief of directioneel gebruikt kan worden.

Bij sommige gebaren wordt ook vermeld dat ze gecombineerd kunnen worden met het hulpwerkwoord OP.

- **HV VARIABEL / BEWEGING VARIABEL**

De handvorm of de beweging is variabel en kan dus anders zijn dan in de illustratie van het gebaar. Vaak is dit afhankelijk van de vorm van het voorwerp waar het gebaar voor staat.

- **NM**

De non-manuele informatie die gegeven kan worden, bestaat uit een orale of gesproken component en de mimiek. Een overzicht van foto's van de verschillende orale componenten staat op pagina 10 en 11. De beschrijving ervan is te vinden op pagina 27 en 28.

Tot slot kan er ook informatie over de beweging van het gebaar gegeven worden omdat dit niet altijd duidelijk in de illustratie is weer te geven.

Voorbeeldzinnen

Van elk gebaar staat een voorbeeldzin na het symbool ■. Omdat een glos niet de enige vertaling van een gebaar is, kan het voorkomen dat in een voorbeeldzin niet het glos voorkomt maar een andere mogelijke vertaling. Dit woord staat dan cursief. Bijvoorbeeld bij het glos **LENEN** staat de voorbeeldzin: *Mag ik jouw auto gebruiken?* De voorbeeldzinnen zijn vertaald in Nederlandse Gebarentaal en zijn te vinden op www.vandalegebaren.nl.

Als een gebaar *niet* in een bepaalde betekenis gebruikt wordt, staat dit expliciet bij de glos achter het symbool ✖. Bijvoorbeeld het gebaar **AANDACHT** wordt niet gebruikt in de betekenis van 'Mag ik even uw aandacht?'. Achter het symbool + staat in welke betekenissen het gebaar **AANDACHT** ook gebruikt wordt: 'aandacht geven', 'aandacht besteden' en 'focussen op'.

AANDACHT

- Hij besteedt veel aandacht aan zijn werk.

- ✖ Mag ik even uw aandacht?

- + aandacht geven, aandacht besteden, focussen op

Woordenboekvorm van het gebaar

Dit woordenboek bevat standaardgebaren uit de Nederlandse Gebarentaal. De vorm waarin deze gebaren in het woordenboek staan, noemen we de woordenboekvorm of citeervorm. Dit is de vorm van het gebaar zonder invloed van de context, zonder morfologische en grammaticale veranderingen. De meeste gebaren die in dit woordenboek voorkomen, behoren tot het zogenaamde 'frozen' of vaste lexicon.

Gebarentalen hebben ook nog een ander type lexicon dat het 'productive of productieve lexicon' genoemd wordt (zie voor meer informatie hierover pagina 39 e.v.)

Inleiding

De Nederlandse Gebarentaal

Trude Schermer

Gebarentalen zijn talen

De eerste vraag die gesteld wordt door mensen die in aanraking komen met gebarentalen is: 'Waarom zijn gebarentalen niet internationaal hetzelfde? Wat een gemiste kans!' Maar waarom zouden gebarentalen overal hetzelfde zijn? Omdat het visuele talen zijn? Omdat het talen zijn die door dove mensen gebruikt worden? Waarom zijn gesproken talen dan niet overal hetzelfde? Die worden toch door allemaal horende mensen gebruikt? Voor veel mensen is het logisch dat er geen universele gesproken taal is: iedereen spreekt nu eenmaal een andere taal. Dat is de kern van het antwoord: gebarentalen zijn *talen* die zijn ontstaan daar waar mensen behoefte hadden om met elkaar te communiceren. Elke taalgemeenschap ontwikkelt zijn eigen woorden en gebaren voor begrippen en in elke taalgemeenschap ontstaan er afspraken over de betekenis van de woorden en gebaren. Er is geen relatie tussen de mate waarin gebarentalen van elkaar verschillen en de mate waarin gesproken talen in diezelfde landen overeenkomsten of verschillen vertonen. Zo zijn er grote verschillen tussen de Britse Gebarentaal (BSL) en de Amerikaanse Gebarentaal (ASL), en tussen de Nederlandse Gebarentaal (NGT) en de Vlaamse Gebarentaal (VGT).

Een belangrijk kenmerk van taal is dat ze bestaat uit bouwstenen en dat die bouwstenen op een bepaalde manier samengevoegd kunnen worden tot grotere gehelen. De kleinste bouwstenen in gesproken talen zijn klanken (fonemen) die zelf geen betekenis hebben, maar wel betekenisonderscheidend zijn. Zo betekenen de klanken 'd' en 'b' op zichzelf niets, maar zorgen

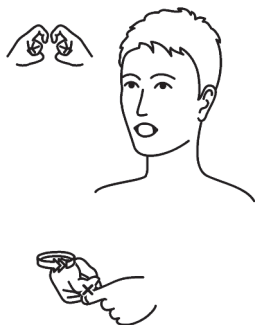
ze wel voor het betekenisonderscheid tussen 'door' en 'boor' in het Nederlands.

De manier waarop bouwstenen samengevoegd kunnen worden is niet willekeurig: er zijn regels voor. Het systeem van regels noemen we een grammatica. Iedere taal bestaat uit een beperkt aantal fonemen. Daarmee kan een oneindig aantal combinaties gemaakt worden, wat kenmerkend is voor alle talen.

Uit schriftelijke bronnen weten we dat van oudsher mensen die doof geboren zijn (prelinguaal doof), onderling gebaren gebruikt hebben. Maar het inzicht dat deze visuele manier van communiceren ook een taal is en gelijkwaardig is aan gesproken taal, is nog niet zo oud: in 1960 beschreef de Amerikaan William Stokoe voor het eerst dat een gebaar uit een vast aantal elementen bestaat: handvorm, plaats en beweging. Later heeft men daar de oriëntatie van handpalm en vingers en het non-manuele deel van het gebaar aan toegevoegd. Deze vijf elementen vormen de bouwstenen van een gebaar. De ontdekking van Stokoe markeert het begin van taalkundig onderzoek naar de Amerikaanse Gebarentaal, hetgeen onderzoekers in veel andere landen heeft geïnspireerd, vooral in Europa. Om de vraag te beantwoorden of er ook in Nederland sprake was van een zelfstandige taal, is in 1981 een eerste onderzoek uitgevoerd naar het communicatiesysteem van prelinguaal volwassen doven in de regio's Amsterdam en Voorburg. De belangrijkste conclusie van het onderzoek was dat er ook in Nederland sprake is van een zelfstandige gebarentaal.*

* De resultaten daarvan zijn beschreven in Schermer 1983, 1990. Sinds de jaren tachtig zijn door verschillende taalkundigen grammaticale aspecten van de NGT beschreven, onder meer: handvormen in NGT: Harder en Schermer (1986); het werkwoordsysteem: Bos (1991, 1994, 1995); tijdmarkering: Schermer en Koolhof (1990); non-manuele signalen in NGT: Coerts (1992); fonetiek en fonologie in NGT: Crasborn (2001) en Van der Kooij (2002); meervoud in NGT: Harder, Koolhof en Schermer (2003); bijzinnen in NGT: Van Gijn (2004); classifiers: Zwitserlood (2003); en modale werkwoorden: Van den Bedem (2007).

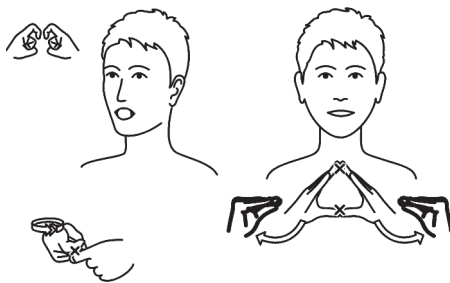
AARDAPPEL

- Wil je aardappelen of rijst eten?

AARDAPPELPUREE

samenstelling: AARDAPPEL + PUREE

- Aardappelpuree met paddenstoelen in rodewijnsaus is een heerlijk gerecht.

AARDBEI

- Ik heb aardbeien in de tuin geplukt.

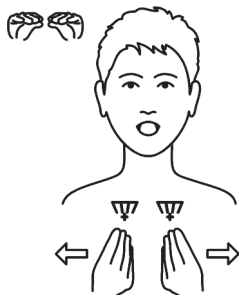
AARDBEVING

- De aardbeving in Pakistan heeft veel mensenlevens gekost.

AARDE grond

- Ik heb bij het tuincentrum aarde gekocht.

+ grond

AARDE wereld

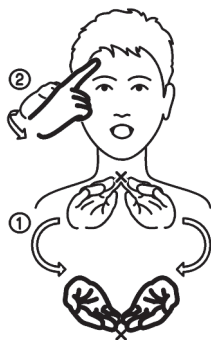
- Lang geleden dachten de mensen dat de aarde plat was.

AARDIG persoon

- Zij is een aardige vrouw.
Het is niet aardig dat je me niet wilt helpen.

AARDRIJKSKUNDE

samenstelling: AARDE + DENKEN

- Aardrijkskunde was mijn favoriete vak op school.

ABONNEMENT

- Ik heb een jaarabonnement voor het openbaar vervoer. Zij heeft een abonnement op dat tijdschrift.

AARDIG redelijk

- Dat is wel een aardige tuin.
Zij spreekt na drie maanden al aardig Chinees.

AARZELEN

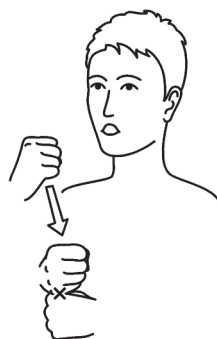
nm: open, gestrekt, lucht in langzame cirkelbewegingen naar je toe

- De parachutist aarzelde toen hij door het vliegtuigluik de diepte in keek.

ABSOLUUT

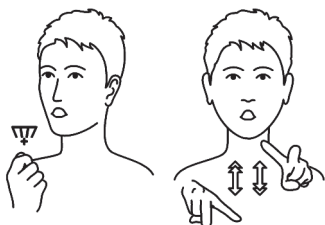
korte, krachtige beweging

- Dit is absoluut een noodsituatie.

ACCOUNTANT

samenstelling: GELD + CONTROLE

- De accountant stelt de jaarrekening op.

ACHTER iets / iemand

locatief: de plaats waar dit gebeurd wordt geeft de locatie van 'achter' aan in relatie tot andere zaken

- Achter de schuur staat nog een kippenhok. Ik steun je en ik sta achter je.

ACHTERIN perspectief achter

In NGT zijn de gebaren voor de begrippen 'achter' en 'voor' afhankelijk van het perspectief van de gebaarder.

- Bij die theatervoorstelling zitten de volwassenen achter in de zaal en de kinderen voorin.

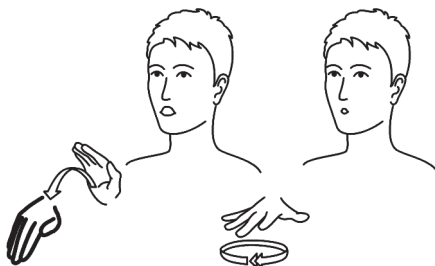
ACHTER

- Mijn zoon is achter met rekenen. Nederland staat achter in de wedstrijd.

- + achterstaan

ACHTERGROND

samenstelling: ACHTER + GEBIED

- Hij is een aparte jongen, wat is zijn achtergrond?
- * Wat is de achtergrond van je vraag?

ACHTERIN perspectief voor

In NGT zijn de gebaren voor de begrippen 'achter' en 'voor' afhankelijk van het perspectief van de gebaarder.

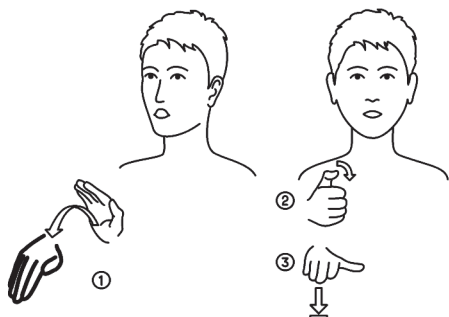

- Ik zei tegen de chauffeur dat mijn man altijd liever achter in de bus wil zitten.

ACHTERKLEINKIND

samenstelling: ACHTER~KLEIN~KIND

- Mijn dochter was het eerste achterkleinkind van mijn oma.

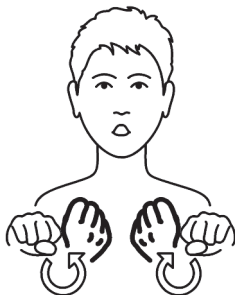
ACHTEROP-RAKEN

nm: pff

- Zij raakt achterop met haar studie. Het tempo is te hoog voor hem. Daardoor gaat hij achterlopen.

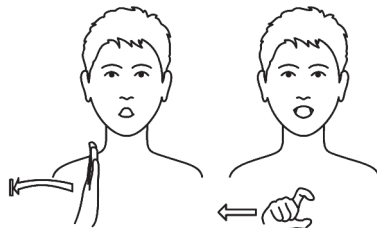
+ achterlopen

ACTIE

- Er wordt actie gevoerd om het gebouw te behouden.

ACHTERNAAM

samenstelling: NAAST~NAAM

- Wat is uw voor- en achternaam?

ACHTERUIT-GAAN

nm: open, tong slap, lucht uit

- Sinds hij gestopt is met de medicijnen is hij snel achteruit gegaan.

ACTIVITEIT

- Welke activiteit ga jij doen?

ADELAAR

samenstelling: CL^VLIEGEN

- De adelaar is een roofvogel.

ADEM: BUITEN-ADEM

nm: kaak omlaag

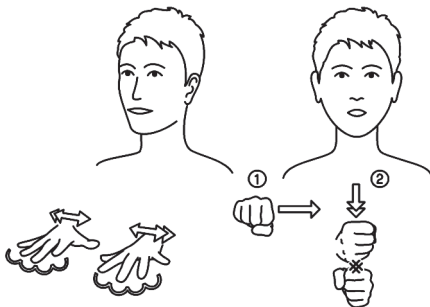
- Na vijf trappen kwam ik buiten adem boven.

ADMINISTRATIE

- Wie doet de administratie van de vereniging?
Lilian werkt op de administratie van een groot bedrijf.

ADMINISTRATIEF MEDEWERKER

samenstelling: MEE^WERKEN

- Ik heb een nieuwe baan als administratief medewerker.

ADOLESCENT

- Een adolescent is een jongere van ongeveer vijftien tot twintig jaar.

ADRES

korte beweging vanuit de pols

- Ons adres is Kennedylaan 99 te Bunnik.